

university of
 groningen

2014 | 400 years

for infinity

4∞

***Toepraak van prof. dr. Jan Lokin gehouden op
15 mei 2014 bij de openingsceremonie van de
Lustrumviering RUG 400 for infinity.***

for infinity

Majesteit, mijnheer de rector, dames en heren,

Toen 400 jaar geleden de Leidse hoogleraar Cornelis Pijnacker op weg ging om in Groningen zijn benoeming te aanvaarden als eerste hoogleraar in de rechtsgeleerdheid, vertrok hij in september en kwam hij aan in augustus. Hoe kan dat? Dat kwam omdat men in Holland en in Groningen verschillende tijdrekeningen gebruikte. Holland had de Gregoriaanse kalender, ingevoerd door paus Gregorius XIII in 1582, maar in Groningen en elders moest men van deze paapse vernieuwing niets hebben en hield men vast aan de Juliaanse kalender (van Julius Caesar). Zo had de stichting van de nieuwe Academie van Stad en Lande voor de Groninger op 23 augustus en voor de Hollander op 2 september 1614 plaats. Over de motieven van oprichting is men het niet eens. Sommigen brengen haar in verband met de felle calvinistische godsdiensttwisten tussen rekkelijken (Leiden) en preciezen (Groningen). Het ging er inderdaad hard aan toe. Als men de kwetsende verwijten leest denkt men onwillekeurig aan onze tijd waarin over en weer onnodig grievende opmerkingen worden gemaakt. Onnodig grievend is het juridisch criterium om te worden veroordeeld en daar voldeden volgens mij de verbale gevechten tussen de godgeleerden wel aan hoewel zij zelf waarschijnlijk zouden zeggen wat ik laatst de ene advocaat tegen de andere hoorde zeggen: Ik had graag wat onnodig grievends tegen je gezegd maar ik kon niets onnodigs vinden.

Als jurist ben ik minder geïnteresseerd in de motieven van oprichting dan in het feit door wie de universiteit werd opgericht. Wie was daartoe competent? Het antwoord heeft alles te maken met het begrip soevereiniteit. Want wat de redenen ook mogen zijn geweest, vast staat dat alleen de soeverein een universiteit mocht stichten, d.w.z. een onderwijsinstelling waarin de hoogste wetenschappelijke graad, de doctorsgraad mocht worden verleend. Dat de Staten van het gewest Stad en Lande dat als soeverein deden, had alles met de politieke geschiedenis te maken. In deze enkele minuten hoop ik U duidelijk te maken dat de Groningse universiteit in eigen kring is verwekt en vanaf haar geboorte als enige oude universiteit – hoewel het meermalen maar een haartje gescheeld heeft - onafgebroken met onbevlekt blazoen heeft bestaan.

Majesteit, dames en heren, zoals U weet zijn alle oudste Noord Nederlandse universiteiten gesticht in de periode die wij de Tachtigjarige oorlog hebben genoemd. Dat waren er vijf, vijf universiteiten. Per gewest één maar niet één in elk van de zeven gewesten. Van die zeven gewesten deden Zeeland en Overijssel niet mee. Holland (natuurlijk Noord en Zuid als één gewest), Friesland, Groningen, Utrecht en Gelderland stichtten in deze volgorde een hogeschool. Hoe kon dat? Waren deze provincies dan soeverein? Cruciaal voor het antwoord op deze vraag is het beroemde Plakkaat van Verlatinghe uit 1581 dat in Uw inhuldigingstoespraak vorig jaar is vermeld en onlangs nog door de Heer Obama nieuwsgierig is bestudeerd, met een uitleg in het Engels van de Heer Rutte. We mogen hopen dat het daardoor duidelijker is geworden. Op dat Plakkaat, dat overigens door Groningen niet is ondertekend, volgde de afzwering van Philips II als soeverein (landsheer) van elke provincie. Aanvankelijk dacht men het machtsvacuüm op te vullen met een persoon als nieuwe soeverein maar dat liep uit op een mislukking: de Hertog van Anjou accepteerde maar was al snel vertrokken, vervolgens wilde men Willem van Oranje graaf, dus landsheer van Holland maken in plaats van stadhouder (plaatsvervanger) maar hij werd vermoord, toen de broer van Anjou, koning Hendrik III van Frankrijk maar die weigerde en tenslotte Elisabeth van Engeland die eveneens weigerde maar als troostprijs enkele troepen stuurde. Ondertussen was meer en meer de overtuiging ontstaan dat de Staten (Standen) van elke provincie die sinds al die tijd feitelijk het bestuur uitoefenden ook in juridische zin de soevereiniteit aan zich konden trekken. En zo geschiedde, achteraf gelegitimeerd door beroemde juristen als François Vranck en Hugo de Groot. Daardoor kreeg ons land een unieke bestuursstructuur, een bond van zeven soevereine provincies. En die soevereine provincies stichtten hun eigen gewestelijke hogescholen waar men kon promoveren, op zoals ik zei Overijssel en Zeeland na. En, Majesteit, Damen en heren, op Holland na. Want daar waren de Staten niet de stichters. De Hollandse universiteit (Leiden) werd immers gesticht in 1575, dat wil zeggen zes jaar vóór het Plakkaat van Verlatinghe en de afzwering. Toen was Philips II als graaf van Holland nog de legitieme soevereine landsheer. Feitelijk mocht Willem van Oranje de hele voorbereiding op zich hebben genomen, (en ik zal de laatste zijn om daaraan te tornen), de juridische stichter was Philips II. Zijn naam staat dan ook boven de stichtingsakte. Het is hetzelfde als bij onze huidige wetten die juridisch door de koning worden uitgevaardigd terwijl de werkelijkheid gecompliceerder is. Ontbreekt de naam van de koning dan is de wet niet geldig. Zo ook die van Philips bij de stichting van de Leidse universiteit. Zonder

de naam van Philips geen rechtsgeldige universiteit. Nu kun je daar heel luchtig over doen – en dat doen ze in Leiden ook – maar wij Groningers vinden dat toch een lelijk geboortevlekje, de ervijand boven de stichtingsakte van het praesidium libertatis (bolwerk van de vrijheid). Franeker was de eerste universiteit die door de Staten in het leven werd geroepen, terwijl ook daar Willem Lodewijk van Nassau zich feitelijk het meest had ingespannen. Maar ook Willem Lodewijk was evenals zijn oom en schoonvader Willem van Oranje slechts stadhouder en dus in dienst van de soeverein. U weet wat met Franeker is gebeurd. In 1811 door Napoleon opgeheven en niet meer gereanimeerd. Hetzelfde lot trof het Gelderse Harderwijk. En wat schrijnender is, hetzelfde lot trof Utrecht. Door Napoleon teruggebracht tot école secondaire; het recht om er te promoveren werd aan Utrecht ontnomen. Groningen en Leiden bleven als enige overeind als twee vestigingen van één université impériale. Na de val van Napoleon is Utrecht wel van de vernedering hersteld, maar een vernedering blijft het. Zo kende de 19e eeuw drie rijksuniversiteiten waarvan er twee toch wat te verbergen hadden en hebben. Over de latere universiteiten hoeven we nu helemaal niet te spreken. Ze zijn te jong. Bovendien heb ik nog maar twee minuten.

Majesteit, dames en heren, Bezie men nu die 400 onafgebroken vlekkeloze jaren van de Groningse Academie dan ziet men de grenzen van de universiteit voortdurend veranderen. Van een gewestelijke, provinciale hogeschool werd zij in 1798 onderdeel van de Bataafse eenheidsstaat en kreeg zij dus een nationaal karakter, werd zij in 1806 koninklijk onder koning Lodewijk Napoleon, in 1812 keizerlijk om in 1813 als Rijksuniversiteit verder te gaan. (Gelukkig hebben we het voorvoegsel rijks behouden). Maar hoe de grenzen zich in het verleden ook hebben verwijd en vernauwd, voor de toekomst vallen ze weg. Dat wordt tot uitdrukking gebracht in het motto van dit eeuwfeest: for infinity. De combinatie van deze twee woorden zal weliswaar geen Engelsman ooit gebruiken, maar in de woorden zit een cijfer- en woordspeling (vier, four) en infinity als de oneindige in elkaar overlopende nullen van een krakeling. Heel vernuftig als beeld maar voor de betekenis ga ik liever terug naar het Latijn waar het woord vandaan komt. Infinitum betekent

zonder (in) grenzen (fines), grenzeloos. De nadruk wordt in de aankondigingen van het jubileum gelegd op de grenzeloosheid in de tijd maar het woord duidt ook op de onbegrensdsheid van plaats. Het is daarom een uitstekend motto, want de Groningse universiteit is vanaf haar begin een internationale universiteit geweest: meer dan de helft van de eerste hoogleraren (dat waren er zes, maar toch) kwam uit het buitenland en het aantal buitenlandse studenten was van de aanvang af aanzienlijk. Dat laatste is nog steeds zo. Ik heb me laten vertellen dat in de beta-vakken bijna de helft van de onderzoekers uit het buitenland komt en lees op de website dat 1 op de 7 studenten afkomstig is uit een van 115 landen. Voor de wetenschap kent de wereld geen grenzen meer. En niet alleen in plaats, ook in de tijd vallen de grenzen weg en ligt een onbeperkte toekomst open. Zo is onze Academie niet alleen een universiteit van het verleden maar ook een instelling die midden in de moderne tijd staat. Ook vandaag is zij het middelpunt van Stad en Lande die zelf een moeilijke tijd doormaken. Ik bedoel dit: Wij weten allen wat er op dit moment met onze prachtige provincie Groningen gebeurt. Van een rijke graanprovincie is zij, zo lijkt het wel, geworden tot een wingewest, een leeggezogen wingewest. De bodem beeft en schudt, de gebouwen wankelen. Het is te hopen dat deze ramp van de politiek de aandacht krijgt die zij verdient. Maar wat er ook moge wankelen, schokken of beven, onwankelbaar staat hier sinds 400 jaar het geestelijk gebouw van onze Academie waarop wij, Groningers, vooral vandaag in Uw gewaardeerde aanwezigheid zo trots zijn, zonder geboortesmet zoals bij de Leidse en zonder een mid life crisis zoals bij de Utrechtse Academie, onwankelbaar en zonder grenzen van plaats en tijd, kortom overall en voor eeuwig: AD INFINITUM.

Ik dank U voor Uw aandacht.